

Реформата във висшето образование и професионалното образование и обучение на студентите-бъдещи учители

Галина Лечева

The reform in the Academical Education and the profesional education of students-future teachers: *"The Copenhagen Process emphasizes on the key role-professional education and training in support of the aims of the strategy"Europe 2020". The paper deals with main trend in professional training of the teachers. It is the financial and organizational support from the European Union for a profound practical training of the future teachers on the part of the country. Bulgaria attends to "the professional development and management of the Human Resources occupied with in-service". The state grant for the pedagogical trends attending to pre-service is least of all.*

Key words: *Professional Education and Training, In-service, Pre-service, Professional trend" Pedagogy on training of..."*

ВЪВЕДЕНИЕ

Реформата в образованието в световен мащаб започва след един доклад на Департамента за образование в САЩ с предизвикателното заглавие: *A Nation at Risk: The Imperative for Educational Reform* [1]. След този доклад, публикуван през април 1983 г. следва законът *No Child Left Behind* [2] за реорганизация на американското начално и средно образование, който усъвършенства Закона за началното и средното образование от 1965 г. в четири посоки:

- ▶ гаранции за професионална компетентност на учителите;
- ▶ обществен контрол върху училището;
- ▶ право на родителите да избират училище за децата си;
- ▶ задължение учителите да провеждат изследователска дейност.

Междувременно е развит т.н. *standard-based approach*, целта на който е да осигури **еднакви условия за обучение и да гарантира еднакви учебни резултати за всички ученици и навсякъде**. Важен елемент на този подход продължава да бъде тестовата оценка както на учебните постижения на учениците, така и на качеството на обучение в училище.

Стратегия „Европа 2020“ на Европейския съюз има 5 стратегически цели [3] (четвъртата изисква поне 40% от младежите да са с висше образование) и 7 водещи инициативи - първата е иновации, втората – образование.[4]

Основната концепция на „**ЕСЕТ 2020**“ (*Стратегическата рамка за европейско сътрудничество в областта на образованието и обучението*) цели Сътрудничество между страните-членки за: по-добра лична, социална и професионална реализация на всички граждани; устойчив икономически просперитет и пригодност за заетост при утвърждаване на демократичните ценности, социалното обличаване, активното гражданско участие и междукulturния диалог.

В Европа и САЩ педагогическото образование се осъществява в два типа институции – колежи и университети, т.е. специализирано или с надграждане след завършване на друг вид висше образование. Получаваната диплома осигурява различен статус – на специалисти или на бакалаври. Стремещт на повечето студенти е да достигнат до първата академична степен – бакалаври. Независимо от официално декларираната цел: всички учители с висше образование, всички страни допускат двойния стандарт. Решенията на Процесът Болоня „пожелават“ въвеждането на системата 3+3+2 и страните членки се възползват от пожелателния характер на директивата и не променят националните си традиции.

Открояваща се тенденция е засилването на финансовата и организационната подкрепа на структурите за продължително и **задълбочено практическо обучение на бъдещите учители от страна на ДЪРЖАВАТА**. Чрез въвеждането на **ЕДНОГОДИШНИЯ ПРОБЕН СТАЖ** се осигурява плавния преход от университетите към всекидневните условия на труд.

Продължават търсенията за оптимизиране на изпитните процедури и **оценяването на практическата педагогическа компетентност на завършващите**. Предмет на оценяването са не само вербалните умения, но и цялостната готовност за включване в професионалната дейност.

В България, за дълъг период от време, та чак до днес, се прилага противоположна на световния опит система за подготовка на учители – кандидат-студентите кандидатстват за приемане в учителски специалности, и понеже, те по правило не са особено желани - поради нисък обществен престиж, трудни условия на работа, ниско заплащане и т.н., учителството в крайна сметка се формира в резултат на продължителна остатъчна селекция.

Обект на изследване на настоящето изложение е организацията на учебния процес в специалностите „Българска филология“ и „Педагогика на обучението по български език и чужд език“, които дават на завършващите ги студенти професионална квалификация „учител по български език и литература“.

Предмет на изследване е професионално-педагогическата подготовка на бъдещите учители по български език и литература за прогимназиалния и гимназиалния етап на обучение в общообразователното българско училище.

ИЗЛОЖЕНИЕ

1. Професионално-педагогическата подготовка на българските учители преди „Процесът Болоня“:

През т.н. „*период на интензивно капиталистическо развитие*“, когато ДЪРЖАВАТА чрез Министерството на народното просвещение, е взимала пряко участие в професионалното образование и обучение на бъдещите български учители, организирането на педагогическото образование у нас би могло да послужи за пример на ненаписаните все още Национална квалификационна рамка и Българска национална стратегия за прилагане на „Европа 2020“ относно професионална подготовка на бъдещите учители. Какво имам предвид.

Още преди Съединението – учебната 1883/1884, по поръка на Константин Иречек (тогава инспектор към Министерство на народното просвещение) се открива малко образцово училище, където учениците от учителските семинари в София да се упражняват практически. След Съединението (учебна 1888-1889) всички педагогически училища започват да учат по единен учебен план. Специфичното в тези училища са **педагогическите дисциплини, които се изучават**: в V клас *Антропология, Педагогика, Психология, История на педагогиката с по един час седмично*; в VI клас *Дидактика – 2 часа, Специална методика – 2 часа, Хоспитиране – 2 часа, Практически занятия – 4 часа*. [5]

В следващото десетилетие (1901–1910г) педагогическите гимназии стават седмодасни и се състоят от долен петгодишен курс и горен двугодишен курс, разделен на педагогически и общообразователен отдели. В долния курс се изучава само предметът „Начала от науката за възпитанието“ в рамките на 3 часа седмично в V клас, а в горния курс се изучават Логика, Психология и Педагогика – в VI клас 6 часа, в VII клас – VI часа седмично.

„Реформата цели намаляване претовареността с общообразователни предмети и засилване на педагогическата подготовка на бъдещите народни учители“.

Педагогическата практика се осъществява чрез четири типа занятия: хоспитиране – по два часа/седмично във II курс, реферати – по 1 час във II курс, упражнения в преподаване – по три часа в III курс и конференции (обсъждания на уроци) – по един час/седмично в III курс.

Към практичното обучение се предявяват специални изисквания. Упражненията в преподаване се делят на два вида: общи и по групи – два пъти седмично. Конференциите за общите упражнения се водят лично от директора на училището в присъствието на учителя. Един от стажантите води подробен протокол за часа и докладва основно, а останалите допълват неговото изказване. При упражненията по групи стажантите се делят на четири, така че във всеки клас преподава по един човек, а останалите го наблюдават заедно с учителя. Директорът следи работата в четирите класа и се намесва, където е необходимо. Темите и указанията за следващата седмица се дават от учителя на класа.

Според Бракалов реформата на Ст. Омарчевски от 1921г. довежда до засилване на професионалното образование, но се ощетява педагогическата практическа подготовка на учителите. Те изучават само един предмет „Педагогика, психология, логика и етика“ осем часа седмично в последните два класа.

Прогимназиалните учители, след 1912г., биват подлагани на държавен изпит (теоретичен и практически) при кандидатстване за работа. [6]

Темата за теоретичния изпит се задава от Министерството, като тя е еднаква за всички кандидати. След провеждането на писмения теоретичен изпит се провежда и устния. Съществува единен учебен план и единна учебна програма за подготовка на учители по съответната специалност.

Практическият изпит се състои от два пробни урока по различни предмети, изучавани в прогимназиите и от една конференция върху двата урока. Единият от двата урока се излага писмено пред комисията, а другият – в някой от класовете, посочен от комисията. Устният урок трае един учебен час, а писменият – пет. По време на конференцията след устния изпит, кандидатът трябва да покаже, че:

- ▶ Владее научните основи на предмета, по който е изнасял урок.
- ▶ Може да обясни методическите похвати, с които си е послужил при разработването на пробните уроци.
- ▶ При оценяване на писмената работа се обръща внимание в еднаква степен на езика, метода и съдържанието на изложението.

Въз основа на успешно положените изпити на кандидатите се издава свидетелство, с което той може да постъпи на работа.

Е Милошев [7] споделя, че „кандидатите не умеят да се мотивират психодидактично, не са в състояние да изразят своите мисли ясно и задълбочено; често използват шаблонни формулировки“. За жалост гореизложеното е актуално и за съвременното състояние на педагогическата компетентност на студентите по време на текуща и държавна педагогически практики. Не може да не отбележим обаче друг факт. Оказва се че в началото на миналия век българското педагогическо образование е „ориентирано към изходящи параметри, т.е. към резултатите от обучението, представени като знания, умения и компетенции“, че се стреми да осигури „по-добра лична, социална и професионална реализация на завършилите, защото българската държава възприема „основополагащата роля на образованието и обучението за постигане на интелигентен, устойчив и приобщаващ растеж“.

През първата половина на XX век Просветното министерство се придържа към регионалния принцип - създава малки педагогически гимназии в пограничните райони (Силистра, Казанлък, Лом), т.е. опива се да поддържа връзката между ученика и неговото родно място. В това има нещо много

рационално, защото бъдещият учител получава професионалната си подготовка в условията, при които ще работи и така се осигурява естествено навлизане в практиката. Освен това в малкото учебно заведение по-лесно се създава атмосфера, която психологически и организационно съответства в по-голяма степен на обществените разбирания за призванието на учителя. Социологическите проучвания сочат, че обществото очаква учителят да е отзивчив, благоразположен, внимателен, склонен към взаимопомощ, отговорен и т.н. В университета следването е съпроводено с анонимност, а придобиването на педагогическа правоспособност е нежеланият резервен вариант за реализация. В специализираното учебно заведение студентът постъпва с предварително изяснени професионални цели, а взаимоотношенията между хората са белязани от почти непрекъснат социален контрол.

След Втората световна война се въвежда образователния модел на тесните специализации и квалификации.[8] От тесните специалисти се очаква бързо да възстановят стопанството на разрушената от войната Европа. Възприетият съветски модел на подготовка на учители с висше образование довежда до създаване на провинциални висши педагогически институти (през 1961г. – в Кърджали, през следващата – 1962г. – в Смолян, през 1971г. – в Силистра) и до въвеждане на учителски профили в университетските специалности (през 1974г. се създава Висшето педагогическо училище в Шумен, през 1975г. факултета по педагогика в Софийския университет, през 1975г. в Благоевград се създава филиал на СУ, който през 1983г. е преобразуван във Висш педагогически институт.

За научно обосноваване на подготовката на новите учители възникват катедрите по методика на обучението. Основен учебен предмет в тези катедри става „Методика на обучението“ (по отделните предмети) и се написват съответните учебници. Двете институции съществуват в продължение на две десетилетия във формата, в която са създадени и би трябвало [9] да илюстрират различни модели на придобиване на педагогическа правоспособност. Де факто това не се получава. Педагогическата подготовка се свежда до изучаването на педагогика, възрастова и педагогическа психология и методиките по съответните дисциплини. Лекционните курсове обхващат около 60-90 часа в зависимост от основната специалност (в природоматематическите дисциплини този хорариум е по-голям отколкото в хуманитарните), продължителността на държавната практика е около 6 учебни седмици.

Постановление № 12 / 18.01.1995 на МС [10] е **опит за преодоляване на негативизма в педагогическото образование**. В него се посочват минималните изисквания към организирането на учебната работа в институциите, подготвящи учители. Задължителните дисциплини са: *Педагогика – 60 часа, Педагогическа психология – 60 часа, АВИТО – 60 часа, Методика на обучението по... - 120 часа*. Безусловно необходими са формите на практическо обучение – *Хоспотиране, Текуща и стажантска практика*, възстановява се **комплексният Държавен теоретичен изпит по психология, педагогика и методика**. Отговорно смея да тръдя, че във Филиал – Силистра на РУ „А. Кънчев“ тази клауза от Наредбата никога не е била спазвана.

Още по-добре е формулирана **взаимовръзката теория – практика в педагогическото образование** в Наредбата за единните държавни изисквания за придобиване на професионална квалификация “учител” от лица с висше образование” (Постановление на Министерски съвет №162 / 17 април 1997 г., в сила от учебната 1997/1998 г.) [11]. Смеем да твърдим, че това е нормативен документ, който обслужва професионалното педагогическо образование, защото:

► Чл. 9 е посветен на основните “форми на обучение с минимален хорариум в учебни часове” за “ПРАКТИЧЕСКАТА ПОДГОТОВКА” НА СТУДЕНТИТЕ: “хоспотиране – 30 ч.; текуща

педагогическа практика – 45 часа; преддипломна педагогическа практика – 75 часа”. В Наредбата се обръща специално внимание на преподавателския състав, който трябва да осъществи обучението: “Лекционните курсове за задължителните учебни дисциплини се провеждат от хабилитирани в съответната научна област преподаватели, като не по-малко от ¼ от тях трябва да бъдат на основна работа в съответното висше училище.” (чл. 7, ал. 1)

► В чл.15 е фиксиран и начинът на завършване на обучението: “Обучението за придобиване на професионална квалификация “учител” завършва с интегриран практико-приложен държавен изпит.” (ал. 1); “Държавният изпит по ал.1 се състои от изнасяне и защита на разработен от обучавания урок.” (ал. 2) В чл.16 се посочва съставът на държавната изпитна комисия: “Държавният изпит се полага пред държавна изпитна комисия, чийто състав се определя със заповед на ректора на висшето училище.” (ал. 1);

► “В състава на комисията по ал.1 задължително се включва учителят, при когото е провеждана преддипломната педагогическа практика” (ал. 2). В чл. 17 на Наредбата се отбелязва и начина на удостоверяване на придобиването на професионалната квалификация “учител” - “със свидетелство към дипломата за завършена степен на висшето образование”.

Проблемът е, че в Параграф 1. от „Преходни и заключителни разпоредби” е написано: **„Наредбата не се прилага за подготовката на студентите**, обучавани по специалности от професионалните направления **“Педагогика” и “Педагогика на обучението по...”** „Професионалната квалификация „учител” за тези студенти се придобива в съответствие с държавните изисквания за тези направления и специалности”, т.е. за „Педагогика на обучението по...” остава валидно гореописаното Постановление № 12 / 18.01.1995г. на МС.

От двете постановления на Министерския съвет става видно, че държавата прави разлика между придобиването на учителска правоспособност в спец. „Българска филология” и в спец. „Педагогика на обучението по български език и чужд език”, което е логично. Ако следваме класификацията на Б. Тошев в спец. Българска филология се подготвят бъдещите изследователи, а в спец. Педагогика на обучението по български език и чужд език – бъдещите учители по учебната дисциплина. Взимайки предвид факта, че през втората половина на миналия век до днес няма нормативен документ, който да формулира професионалната квалификация учител, още по-малко да прави диференциация между „изследователите” и „учителите” двете постановления фрагментират и дублират усилията на държавата. Но те вече не са актуални, а „за умрелия – или добро или нищо”!

Какво се случва днес с първоначалната подготовка на бъдещите учители на нацията!

2. „Процесът Болоня” и професионалното образование и обучение

В своите „**Заключения**” [12] относно **ролята на образованието и обучението** в изпълнението на стратегия „Европа 2020” Съветът на ЕС изтъква, че:

„на образованието и обучението предстои да играят основополагаща роля за постигане на целите на „Европа 2020“ за интелигентен, устойчив и приобщаващ растеж, по-конкретно като дават на гражданите уменията и компетентностите, от които се нуждаят европейската икономика и европейското общество.”

В „ЕСЕТ 2020” са дефинирани **„компетентностите, от които се нуждаят европейската икономика и европейското общество”:**

I. КЛЮЧОВИ КОМПЕТЕНТНОСТИ: *Комуникация на роден език; Комуникация на чужди езици; Математическа компетентност и основни познания в областта на природните науки и технологиите; Дигитална компетентност (ИКТ); Умения за учене; Социални и граждански компетентности; Инициативност и предприемачески умения; Компетентности в областта на културата и творческите изяви.*

В „Заклученията” на Съвета **относно компетентностите в подкрепа на инициативата „Нови умения за нови работни места“** [14] се изтъква важността на действията в следните области:

▶ необходими са усилия, за **да се покаже по какъв начин ключовите компетентности имат отношение към всички нива на образование и обучение**, на всички етапи в живота и при всички житейски ситуации;

▶ необходими са допълнителни действия в подкрепа на **придобиването, актуализирането и доразвиването на пълния набор от ключови компетентности в областта на професионалното образование и обучение**

✓ за да се предоставят на учащите се **компетентности, които са необходими за пазара на труда**, както и за по-нататъшно учене и изследователска дейност, **придобиването, актуализирането и доразвиването на ключовите компетентности следва да станат ПРИОРИТЕТ НА ВИСШЕТО ОБРАЗОВАНИЕ**. Особено важно е **всичките училища да предоставят на студентите** възможности за развиване на способността **да общуват на чужди езици**, когато е целесъобразно, както и **солиден набор от трансверсални ключови компетентности**, тъй като те са от основно значение за придобиване на други умения, за адаптиране към различни условия на работа и за активна гражданска позиция;

✓ изготвянето на учебни програми, преподаването, оценяването и учебната среда следва постоянно **да се основават на резултатите от ученето, т.е. на знанията, уменията и компетентностите, които учащите се трябва да придобият**. Особено внимание следва да се обърне на **трансверсалните ключови компетентности, които изискват трансдисциплинарни и иновативни методи**. За да се осъществи преходът към **ПОДХОД, ОСНОВАН НА КОМПЕТЕНТОСТИТЕ**, следва да се положат усилия **учителите, обучителите и училищните ръководители да са подготвени да поемат новите роли**, свързани с този подход. Този процес може да бъде подкрепен чрез **засилени партньорства между институциите за образование и обучение и заобикаляяща ги свят, по-специално сферата на труда**;

✓ следва да се работи още и за **адекватното оценяване, отчитане и удостоверяване на компетентностите**, придобити от гражданите през целия им живот в условия на формално, неформално и самостоятелно учене за целите на заетостта и на достъпа до по-нататъшно учене, както и за активно участие в обществените дейности. **Гъвкавите програми в образованието и обучението** могат да подобрят възможностите за заетост на гражданите, както и да улеснят определянето на техните развиващи се компетентности и бъдещи потребности от учене.

✓ **Ефективността на инструментите за определяне и удостоверяване на компетентностите** може да се увеличи значително, ако всички заинтересовани страни в областта на образованието и обучението и пазарът на труда възприемат стандартизирана терминология и подход за класификация.

II. **ПРОФЕСИОНАЛНИ КОМПЕТЕНТОСТИ** - знания, умения и способности, които трябва да притежават работещите и учените/изследователите в дадена област;

В „Заклученията” на Съвета на ЕС по образование, младеж, култура и спорт се посочва следните **ЛИПСВАЩИ УМЕНИЯ В СПЕЦИФИЧНАТА ПОДГОТОВКА НА УЧИТЕЛИТЕ**:

▶ познава и управлява функционирането на схемите на икономиката и предприемачеството;

▶ ръководи процеса на създаване на своите ученици;

▶ работи с идеята за постоянно повишаване на качеството на образованието;

▶ в състояние е да отговаря на предизвикателствата, които изискват постоянно повишаване на неговата квалификация;

▶ работи и показва как се работи в екип, при взаимно допълване и взаимно подпомагане на неговите членове;

▶ работи с постоянна визия за ценностите и етическия смисъл на живота, което благоприятства придобиването и компетентното упражняване на: - честност и отговорност в работата; жизнена кохерентност в рамките на персонални и социални ценности, които водят до подобряването на обществото и труда; солидарност, участие, социална трансформация и уважение към околната среда; разбиране и уважение към правата и задълженията на хората, особено на тези, които имат по-малко шансове.

Затова „Процесът от Копенхаген [15] поставя ударение върху **ключовата роля, която предстои да играят ПРОФЕСИОНАЛНОТО ОБРАЗОВАНИЕ И ОБУЧЕНИЕ (ПОО)** в подкрепа на целите на стратегия „Европа 2020“. Това е така, защото няма истинска интеграция без интеграция на трудовия пазар” По

данни на Gedefor [16], следяща динамиката на трудовия пазар, се повишава търсенето на високо квалифицирани специалисти. Затова усилията на висшето образование трябва да се насочат към **по-добро професионално образование, което дава повече и по-добри компетентности**. Предизвикателствата са пред институциите, учещите и учителите. Институциите трябва да осигурят ефективно инвестиране в образователните системи и системите на обучение на всички равнища (от предучилищна възраст до висше образование); да подобрят резултатите в сферата на образованието, като обърнат внимание на всеки сегмент (предучилищна възраст, начално, средно и висше образование) в рамките на интегриран метод, обхващащ ключови компетенции и целящ да намали преждевременното напускане на училище; да повишат отвореността и пригодността на образователните системи, като изградят национални квалификационни рамки и съгласуват по-добре образователните резултати с нуждите на пазара на труда; да подобрят излизането на младите хора на пазара на труда чрез интегрирани действия, включващи насоки, съвети и обучение на работното място.

Учещите трябва да си осигурят хармонична базисна подготовка, която хармонизира културни, научни и технологични съдържания и насърчава самооценката, творчеството, инициативата и предприемчивостта; да придобият лични качества за насърчаване на ученето през целия живот, както и социални умения отнасящи се до лидерство, вземане на решение, работа в екип, управление на ситуации с висока степен на неяснота и сложност и др.; да изградят у себе си граждански добродетели и гражданско участие.

Изследвания на европейски институции показват, че **едно от най-сериозните препятствия по пътя към модернизирането на образованието е ЛИПСАТА НА СПЕЦИФИЧНА ПОДГОТОВКА НА УЧИТЕЛИТЕ**. На лице е и активна съпротива срещу реформирането на професионалното обучение от страна на учителите. **Преподавателският състав във висшите училища е консервативно настроен към иновативни промени в методиката на обучение на студентите**. От философска гледна точка тази съпротива е закономерна. Още в Стария завет евреите 40 години се лутат из Синайската пустиня, защото 40 години е активното време на всяко поколение, т.е. за 40 години трябва да си отидат хората, родени в робство. Новата, Обетованата земя се цивилизова от поколение, родено в условията на СВОБОДА. Други изследвания на същите институции посочват, че най-търсени на пазара на труда за периода 2010 – 2020 години ще са родените след 1990 година. Затова в началото на XXI век, когато се е променила социокултурната ситуация, когато са се появили нови ценности, нови светогледни системи, когато се е ускорила социалната динамика на живота, **функционирането и развитието на образователната система у нас и в Европа зависи най-много от ПОДГОТОВКАТА НА СПЕЦИАЛИСТИ ВЪВ ВИСШЕТО ПЕДАГОГИЧЕСКО ОБРАЗОВАНИЕ – тези, които ще учат Новото поколение на Нов начин на живот! Промяната трябва да се случи „тук и сега”, защото родените след 1990 год. вече стартират своето образование във висшите училища.**

3. Професионално-педагогическата подготовка на студентите-бъдещи учители в България?

Българската политика по отношение на педагогическата подготовка на учителите за средното образование се фиксира на държавно и институционално ниво. Националната политика за първоначална подготовка на учителите се осъществява съгласно законови и подзаконови актове, общовалидни за цялата страна.

Според Националния доклад за предварителната подготовка на учителите по отношение на разнообразието [17] В РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ НЯМА НОРМАТИВЕН ДОКУМЕНТ, КОЙТО ДА ДЕФИНИРА ПРОФЕСИЯТА „УЧИТЕЛ“. В Закона за висшето образование няма разпоредба, която да се отнася за придобиването на учителска правоспособност. Учителската правоспособност не е упомената в Закона за професионалното образование и обучение. Учителската професия не е включена в Списъка на професиите за професионално образование и обучение.[18] В Списъка на регулираните професии в Република България [19] раздел III е „Професии в областта на образованието“, но в него няма изписана нито една професия.

ПРИДОБИВАНЕТО НА УЧИТЕЛСКАТА ПРАВОСПОСОБНОСТ в България НЕ Е ОБУЧЕНИЕ ПО НОВА СПЕЦИАЛНОСТ В РАМКИТЕ НА ВИШЕТО УЧИЛИЩЕ. То се осъществява или в рамките на обучението в образователно-квалификационните степени „специалист по“, „бакалавър“ и „магистър“, или като следдипломна квалификация след завършване на висше образование

С включването на България в „Процесът Болоня“, Постановление №162 на МС от 23.07.2002г.¹ в заключителните си разпоредби (т. 29²) ОТМЕНЯ НАРЕДБАТА ЗА ЕДИННИТЕ ДЪРЖАВНИ ИЗИСКВАНИЯ. В съответствие със законовите разпоредби за автономията на висшите държавни училища всеки академичен съвет избира експертни комисии по направления, които определят единните университетски изисквания за обучение по всяка от специалностите в съответното ВУ.

За целта на докторантския текст беше направено проучване на учебните планове на всички държавни висши училища в страната, даващи в края на обучението професионална квалификация учител по български език и литература. В Таблица 1 представяме ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГО-МЕТОДИЧНИЯ МОДУЛ в учебните планове на професионално направление „Филология“, специалност Българска филология. В Таблица 2 представяме ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГО-МЕТОДИЧНИЯ МОДУЛ в учебните планове на професионално направление „Педагогика на обучението по...“, спец. Педагогика на обучението по български език и чужд език“. Изследван е този модул от учебните планове, защото учебните дисциплини, включени в него, целят професионалното образование и обучение на бъдещите учители.

Студентите от спец. Българска филология в Софийския и Пловдивския университети в края на следването си получават диплома, даваща им професионална квалификация „учител по български език и литература“ (без значение, че липсва национална квалификационна рамка и професията „учител“ не е упомената в нито един нормативен документ). Студентите в същата специалност от Великотърновския университет могат да получат професионална квалификация „учител“, ако изберат за профилиращ Педагогическият блок от учебния план. Тяхната алтернатива е блок Журналистика (Журналистика на културата). Студентите от спец. Българска филология“ в Югозападния и в Шуменския университет не получават професионална квалификация „учител“. Държа да отбележа, че и двата университета възникват като „ковачници на педагогически кадри“: както беше споменато по-горе през 1974г. се създава Висшето педагогическо училище в Шумен, а през 1983г. Факултетът по педагогика на СУ в Благоевград е преобразуван във Висш педагогически институт. За да оцелее обаче на пазара на труда академичните съвети на двете ВУ са се отказали от специалността „Педагогика на обучението по...“ и от професионалната квалификация „учител“.

¹ ПМС за Приемане на „Наредба за държавните изисквания за придобиване на висше образование на образователно-квалификационните степени "бакалавър", "магистър" и "специалист" (обн., ДВ, бр. 76 от 6.08.2002 г., в сила от 6.08.2002 г. кн. 9/2002 г., стр. 288, т. 4, п. 2, № 270а)

² Виж: http://www.mon.bg/opencms/export/sites/mon/left_menu/documents/decree/pms_162-02_prid_obr_kval_stepeni.pdf

Затова в учебния план на ШУ липсва психолого-педагого-методическият модул, а в УП на ЮЗУ има заложен часове по Психология, Педагогика, Методика на обучението по БЕ и Методика на обучението по литература, но няма заложен часове за хоспитиране, за текуща и преддипломна педагогическа практика (виж Таблица 1.).

Студенти по специалността „Педагогика на обучението по български език и чужд език (английски, френски, немски, руски, испански, турски и т.н.) се обучават в бившите полувисши педагогически институти – днес Филиал-Силистра на РУ, Филиалите в Кърджали и Смолян на ПУ, в ЮЗУ и във ВТУ.

Числата в Таблица 2 недвусмислено показват, че академичните съвети в горепосочените ВУ умело са балансирани между неактуалното вече ПМС № 12 от 1995 г. и наличния преподавателски състав. Затова учебни дисциплини с практическа насоченост са фиксирани само като лекции – методиките и часовете по психология. Би било добре бъдещите учители на децата ни да се научат да провеждат, управляват и анализират един сензитивен тренинг например, защото доброто обучение е неразривно свързано с възпитанието, а и за двете учителят трябва да познава децата с които работи. Обученето по методика принципно цели да запознае студентите с „технологичния процес“ на учителската професия, но след като няма нормативен документ, който да фиксира какви ключови и какви професионални компетенции трябва да притежава един учител, логично е в лекцията да бъдат изложени обучителните методи, стратегии, техники, а по време на практиката студентите на принципа на пробата и грешката да опитват коя техника е приложима и ефективна при една или друга учебна ситуация.

Логично е ТПП по БЕ и ТПП по литература да са обединени, защото в училище „Български език и литература“ е един предмет, но по същата логика трябва да се обединят и Методика на обучението по БЕ с Методика на обучението по литература, за да се научат бъдещите учители как да правят така полезните хоризонтални и вертикални връзки в обучението по тази учебна дисциплина.

Що се отнася до времетраенето на педагогическата практика (ТПП и ППП) добре ще е да се актуализира цитираната по-горе практика от 1901-1910, когато през II и III курс от своето обучение студентите-бъдещи учители са наблюдавали, писали реферати и са се упражнявали в преподаване в реална работна среда.

Ако е много трудно да се въведе европейския опит – едногодишен пробен стаж, много по-възможно звучи възстановяването на **комплексния Държавен теоретичен изпит по психология, педагогика и методика, а интегрираният практико-приложен изпит** по съответното направление да се провежда по парадигмата на държавния изпит за кандидатстване за работа след реформата на Н. Мушанов, цитиран по-горе. Така държавата, която субсидира обучението на всички студенти – бъдещи учители ще може и да контролира „на изхода“ ефективността от своите инвестиции, т.е. на изхода на обучението си студентите – бъдещи учители ще трябва да демонстрират ключови и професионални умения.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

В началото на настоящия текст беше посочено, че *„открояваща се тенденция в ЕСЕТ – 2020“ е засилването на ФИНАНСОВАТА И ОРГАНИЗАЦИОННАТА ПОДКРЕПА НА СТРУКТУРИТЕ за продължително и задълбочено ПРАКТИЧЕСКО ОБУЧЕНИЕ НА бъдещите УЧИТЕЛИ ОТ СТРАНА НА ДЪРЖАВАТА.*

Тъй като сме в условия на нова икономическа криза и пари няма, а държавната субсидия за педагогическото направление е най-ниска, т.е. на финансова подкрепа браншът няма защо да се надява, трябва да изискаме от държавата ОРГАНИЗАЦИОННА ПОДКРЕПА на структурите за практическо обучение.

С ПМС – 162 държавата абдикира от професионалното образование и обучение на бъдещите учители. Наложително е възстановяването на единните държавни изисквания за получаване на професионална квалификация „учител“. Няма никакво значение дали те ще се наричат „Национална квалификационна рамка“, „Професионално-педагогически умения“, „Ключови компетенции“, „Специална педагогическа подготовка“, „Педагогическа правоспособност“, „Учителска правоспособност“ или „Единни“ държавни изисквания“. Нужен е един нормативен документ – Постановление на МС, Наредба, квалификационна рамка, който да посочва конкретно:

1. Хорариумът часове от психолого-педагого-методичния модул да е конкретно фиксиран по учебни дисциплини само с практически занятия. Теоретичният материал може да бъде усвоен от студентите в часовете за самоподготовка и наученото да бъде експериментирано по време на практическите занятия.
2. Студентите да полатагат два (три) теоретични и два практически изпита:
  - 2.1. Държавен теоретичен изпит по психология, педагогика и методика. Той да е писмен и устен. Темата за писмения изпит да се задава от Министерството и да е еднаква за всички „обучавани“ и „обучаващи се“, желаещи да получат професионална квалификация „учител“. Устният теоретичен изпит да следва спецификата на съответната специалност.
  - 2.2. Писмен и устен теоретичен изпит по всяко от направленията (напр. български език и литература и чужд език). За да се яви на устен държавен изпит, студентът трябва да е получил минимум Среден (3,00) на писмения.
  - 2.3. Интегрираният практико-приложен изпит да се състои от теоретична и практическа част. В теоретичната част студентът да направи разработка на цикъл уроци от учебното съдържание по съответната специалност (направление), да се мотивира какви обучителни методи, стратегии, техники е използвал и защо. Практическата част да е реално изнесен урок в посочен клас и училище от комисията за държавен изпит. Крайната оценка да е средноаритметична от теоретичната и практическа част. Ако студентът получи оценка Слаб (2) на теоретичната, да не се допуска на практическата.
3. Да се въведат държавни образователни изисквания за всяко от педагогическите професионални направления. След като висшите училища подготвят кадри за общообразователното българско училище, за което има държавни образователни изисквания, логично е и за висшите училища да има конкретни правила и критерии, които всички да следват.

Н акратко на професионалното педагогическо образование в страната са му нужни национални правила, които да следва. Такива е имало до 2002г. „ЕСЕТ 2020“ изисква от правителството да сътвори нови. Логично е управляващите, като Пилат Понтийски“ да си измият ръцете със Закона за автономия на ВУ, но по древна българска традиция, който плаща, той поръчва музиката“. **А образованието е „идеологически апарат за упражняване властта на държавата“**. Според Фуко и неговите последователи - Жил Делюз, Жан Бодрияр, Франсоа Евалд, в изследванията на неговите критици (Р. Бърнстийн) и в изследванията на философи, които го проблематизират - Х. Гадамер, М. Бубер, П. Рикьор. *„Властовите отношения в релацията знание-власт са отношения между партньори. В тези отношения диалогът не е размяна на реплики, той е отношение на човеците един към друг.“*[20]

„Образованието се мисли не като един дял на педагогиката (заедно с възпитанието и обучението), образованието е формиращо личността - като светогледна позиция, като нравственост, като поведенчески модели, като възможност за промяна и усъвършенстване. Да си образован, значи да измерваш своите лични цели и интереси с целите и интересите на обществото.” [21]

ЛИТЕРАТУРА

- [1] В: <http://mathcurriculumcenter.org/PDFS/CCM/summaries/NationAtRisk.pdf>
- [2] Виж: **Public Law 107–110**—Jan. 8, 2002.
В: <http://www2.ed.gov/policy/elsec/leg/esea02/107-110.pdf>
- [3] 1) Заетост на 75% от хората на възраст между 20 и 64 години; 2) 3% от БВП на ЕС трябва да се инвестират за научни изследвания и разработки; 3) целите „20/20/20“ за климата и енергетиката трябва да се изпълнят (включително да се повиши темпът на редуциране на въглеродните емисии с 30%, ако условията позволяват); 4) процентът отпаднали от училище трябва да падне под 10%, като поне 40% от младите хора трябва да завършат университет; 5) броят на застрашените от бедност трябва да намалее с 20 млн. души.
- [4] Иновации; Образование; Цифрово общество; Климат, енергия и мобилност; Заетост и умения; Борба с бедността за икономически растеж през следващите 10 години.
- [5] Бракалов, Кратък исторически очерк за развитие на средното педагогическо образование у нас. Училищен преглед. № 8. 1930. с. 199 и сл.
- [6] Колев, Й. 1992. Българската интелигенция 1878 – 1912. София. УИ „Св. Кл. Охридски”
- [7] Милошев, Е. 1931. Впечатления от конкурсните изпити на кандидатите за столични първоначални учител през м. Октомври 1930 г. Училищен преглед № 2223, с. 245, с. 237.
- [8] Dimitrov, D. & Toshev, B.V. (2001). Before it's too late. 1. The reform in higher education. Strategies for Policy in Science & Education, 9(2), 1-8 [In Bulgarian].
- [9] Петров, П. Развитие на структурите на средното образование в България в края на ХХ век. В: Педагогика. № 12.1993.
- [10] Наредба за единните държавни изисквания за придобиване на висше образование с професионална квалификация "учител" Приета с ПМС 12 от 1995 г., обн., ДВ, бр. 9 от 27.01.1995 г., доп., бр. 50 от 1.06.1995 г. Сборник закони - АПИС, кн. 2/95 г., стр. 85; кн. 7/95 г., стр. 250 Библиотека закони - АПИС, т. 4, р. 2, № 329
- [11] Наредба за Единните държавни изисквания за придобиване на професионална квалификация учител. В: <http://www.uniplovdiv.bg/GetResource?id=533>
- [12] Заключение на Съвета относно ролята на образованието и обучението в изпълнението на стратегията „Европа 2020. В: Официален вестник на ЕС / С. 71 / 04.03.2011. Виж: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2011:070:0001:0003:BG:PDF>
- [13] Виж: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:135:0008:0011:BG:PDF>
- [14] Виж: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:135:0008:0011:BG:PDF>
- [15]. Виж: http://ec.europa.eu/education/lifelong-learning-policy/doc/vocational/bruges_en.pdf). Съобщение от срещата в Брюж относно засиленото европейско сътрудничество в професионалното образование и обучение
- [16] По данни на Cedefop (В: <http://www.cedefop.europa.eu/EN/>)¹ за динамиката на трудовия пазар по време и след кризата от 2008 г. тенденциите са до 2020 г. най-бързо да нараства секторът на частните комерсиални услуги, където до 2020г. ще

се откриват приблизително 6 млн. работни места, но за сметка на това ще намалее социалните услуги, финансирани с публични средства; значително нарастване се очаква в транспорта и хотелиерството и ресторантьорство, грижи за дома; най-значително нарастване – управленски кадри и специалисти – 8 милиона работни места; най-значително намаляване – офис професиите и професиите, свързани с ръчен неквалифициран труд – 5 млн. работни места.

[17] Виж: http://mon.bg/opencms/export/sites/mon/left_menu/projects/ec/national_report_Bulgaria.pdf

[18] Виж: http://www.nvu.bg/psk/Documents/spisak_poo_2009.pdf

[19] Виж: http://www.mon.bg/opencms/export/sites/mon/below/europeintegration/info/list_prof_bg.pdf

[20] По-подробно Виж: Лечева, Г. Синергия на литературнообразователния дискурс. В: Известия на НЦ „Св. Дазий Доростолски“, кн. 3. Силистра. 2008. с.26 и сл.

[21] Лечева, Г. Пак там.

За контакти:

Гл. ас. докт. Галина Лечева, „Катедра по филологически науки“, Филиал-Силистра на Русенския университет “Ангел Кънчев”, тел.: 086-821-521, e-mail: Lina_Lecheva_bg@abv.bg

Докладът е рецензиран.